

KELEMEN LAJOS

Tóth Erzsébet:
A szálló por, a hulló csillagok

Nap, 2015

KELEMEN LAJOS (1954) Kaposvár

Mintha sorsrokonaiért sorolná Tóth Erzsébet (szinte esendőségük érvéül) azokat az ellentmondásokat, amelyekből csaknem hiánytalan lírai rajz kerekedik ki arról a figuráról, aki nemhogy elnyomná lényre kettősségét, ellenkezőleg: megunhatatlanul tüzezi. Már vagy jó pár ezer éve a *légi semmi* és lelke nyersanyagának faragásából és alakítgatásából él. Ő a poéta. Ráadásul Tóth Erzsébet művében megszorozva. Tessék: *Költők, szegények* – tessék: az örök versenymagatartás dacára a céh értékskálájáról nem hiányzik mégsem az empátia! Látjuk a másként (lírai átélés híján) lerajzolhatatlan, dadogó definíciókkal körbelövöldözőt, de ilyen módon soha el nem talált szerzetről: kiféle, miféle.

Kétségkívül kivételes, amellet egyszerű lélek. Melyik költőkre ismerhetni rá az *auxészis*-portré alapján? Csak ő maga az, Tóth Erzsébet? Egy típus? Valószínűleg hiába a többes szám, a *Költők, szegények* haragos szomorúsága nem mond, nem is mondhat mást: a költő név alatt (állítólag) egyéniségek (tehát testetlen titkos életek) tobzódnak. Emez egy maroknyi port, a másik univerzumokat rakna helyre. Világos, hogy e tobzódást összefogni, értelmezni egyetlen képben bajos. „hiszen ki játszik bennünk legtöbbet a legszebben? / költő, angyal, színész, ember / ő játszik, él, szeret, táncol és fáj / isteni vegyületekben” (*Visszament angyalnak*).

Éltek és nyilván élnek is érdekes költők. De a típusukon túl az, ami fontosságra jut, még a legrokonabb lelkű költőkben is *különlévő* dolog. A mű számít. Az akarat, amely folyton dolgozik, s minduntalan paradoxonokat és analógiákat vet fel. A *Költők, szegények* is efféle, kissé ideges gesztussal zárul: „Szabadság, szerelem. / A többit vihetitek.” Csodálatos, példaszzerű, távlatos, de egyúttal nem elomló ideál-e a közös viaskodás a gyönyörű álmokért a nagy Petőfivel? Ma, a valóság fényénél a tetemes összegű maradék, a szabadság, szerelem is egy komplexum és a világ is, és külső összefüggésükben (mivel emezt a túlcsonduló érdek, amazt annyi szeszély és szabad érzélem jellemzi) aligha bizonyos, hogy egységbe hozhatók. „A többit vihetitek” – ez pedig úgy dekadens, ahogy van. Akármit jelentsen a *többi*, Tóth Erzsébet túlságosan nagylelkű. Ha ugyanis vihetik (bármiféle érdekek, lélek fölötti ha-

talmak) azt, ami élet, vagy értéket óv, előbb-utóbb a szabadság sem marad csonkítatlan; ráerőltetik, hogy jobban fest térdepelve, a szerelem pedig arra jó, hogy megcsalják.

Egyébiránt a szabadság, szerelem ismerős alúziója azt is elárulja, hogy a mai Tóth Erzsébet milyen élénk párbeszédben áll a pályakezdő Tóth Erzsébettel. Emlékszünk az *Üzenetek* jó harminc évvel ezelőtti kifakadására? „Eljön ide Jane Fonda és Angela Davis, / de Petőfi csizmáját nem húzta föl senki.” A lázadókra, egykori lázadói énjére rezonál az érett lírikus? Önhűsége nyilatkozik? Vagy a lankadatlan álmodozó kapaszkodik foggal-körömmel egy okvetlenül megtartandó nosztalgiába?

Úgy látszik, a sorsdöntő, igazán életbevágó lelki tények (szabadság, lázadás, szerelem, a lehetlennel való konspiráció) túlérésére nem a nemes fájdalom az egyetlen válasz. Tóth Erzsébetnél az egykori rajongás („Imádkozni a hegyek lábához térdelnek”) helyébe, mivel *A szálló por, a hulló csillagok* ideje jött el, egy sajtósági erőfeszítés lép; valami egyéni fazonú, a szenvedélyeit továbbörökítő, de a sztoicizmushoz közeli magatartás, amely keserves derűvel és gyötrelmes nosztalgiával szuggerálja, hogy ami volt, az van is („átfújja testem legtitkosabb zugait is / biztosan lesz tartalék levegője” – *Szalad, szalad a nyár*). S ha van, ki tudja, mert nincs kizárva, valóságából tán újra igazságot lehet csinálni. A hit – nemde – a halhatatlanságra irányuló fogadás.

Halhatatlanság. Határozottabb hely ez, semhogy gúnyosan lemosolyoghatnánk. Meghaladni az időszerű, éppeni végest: nem valahol ebben rejlik a cselekvés (emelkedettebben mondta: az alkotás) elerendő minősége?

Hogyne éreznék a nem okvetlenül akkurátus nyelvű Tóth Erzsébet szavai mögül, micsoda belső tusával igyekszik fönntartani a jogot érzelmek, gondolatok és elbogatellizálhatatlan értékek szentségére. És annak a rém egyszerű, de alig hatastanítható ténynek a drámaivá tételére (a dráma az erősek műfaja!), hogy az élet a külsőségeken bukik. Az érzélemvesztett, gondolatlan, szentségtelen külső sivárságon. *A pszeudón*, amely fájdalomnélküliséget ígér. „isten veletek szépségeim /

lazac, hamvas rózsaszín púderek / bronzosítók és napvédők / sápasztók és élénkítők / kendőzők és kiemelők / pá, varázsszavak / dior, loreál, max factor / szempillaspirálok / [...] nem kell már természetes fény" (*Utolsó kendőzés*). Ez a személyes valóságrajz egy korézés aktképe. Persze: zavaró, hogy háttérben a nyitott, kitért tér nem annyira a szabadságot, mint inkább a mértéktelenséget idézi; *lepapírozva minden*, és „tiéd minden / a puszták népe / a puszták országa / a pusztába kiáltott szó / a puszták, puszták szó / puszták szó vagyunk / még titokban őrzünk” – kántálja *A puszták szó*. S mennyire jelképes, hogy éppen egy régi (itt újra közölt) verséből hangzik vissza: „abban a belső hangban jobban bízik” (*Megszületik augusztusban*).

Hasonlóan e műhöz, *A szálló por, a hulló csillagok* jó egyharmada újrázás; az *Aliz már nem lakik itt* című kötetből átemelve, kevés híján egy teljes fejezet bővíti az új verseket. S amennyire valószínű, hogy nem véletlen az ismétlés, olyan pompásan összekovácsolódik a minapi hang, a dacos képviselői líra, a megkapó érzelmesség, a használatba venni merészelt pátozsa a valóban friss költemények kimódolt, tarkabarka felszíniességét csúfoló tónusával. Ugyanígy: aligha véletlen például József Attila, Camus, Nagy László, Csoóri, Nagy Gáspár, Görömbei András szellemi jelenléte – név szerint, egyszersmind szó és szolgálat szabadsággal összefüggő szimbólumaiként. Nevük teret és időt is asszociál: „ami ott és akkor termett, / azóta mindenhol hiányzik” (*Nagymama pirítósa*).

E roppant hiányérzet egy darabig magával sordorja az embert. De méltatlan lenne, ha egész létezését hiányain búsongó nosztalgikába illesztené. Hatalma a költő, aki egyidejűleg igenli s perli is az életet; továbbá („Szent István intelmei sem segítenek eldönteni / holnap kedd lesz-e vagy szombat / megint összecserélték a napokat”; „jöjjön a sportos, a laza / a fekete, a szürke / fesztiválokra jó lesz / kolbászfesztivál, lecsókarnevál / Mária-pörkölt”) újból és újból rádöbben korunk szörnyű ideiglenességére. A groteszk, az abszurd kalandorainak fölényével szemléli a kort, amelynek talán egyetlen újonnan nyert misztériuma a kétkulacsosság. E kor, miközben folyvást haladásról és fejlődésről papol, oly csodálatosan képes elleplezni reális perspektíváihoz való viszonyát, amely abban merül ki: megéri-e a másnapot.

Tóth Erzsébet nagyszerű költői *trouvaillé*-ja, hogy ezt a nyers, alakoskodó valóságot szembesíti annak színesre pingált attribútumaival. Nyers verseket ír. Stilizálásának (mert minden alkotó stilizál) voltaképpen a nyersesség, a közvetlen beszéd az egyetlen titka. S ami – túl már a stíluson – a vers mélyén zajlik, vagyis tisztán a minőség hozadéka, az ad még egy titkot. Lendületes természetűnek ismert költőről lévén szó, az ő misztériuma a titkot fonákjáról vevő szerepforma. S lám, nem is olyan nagy kár *A szálló por, a hulló csillagok* fanyar, ironikus, imitt-amott társalgásszerű beszédmódjáért, mivel e sajtósági orációban a metafizika megszakítatlan feszültsége vibrál. Megszoktuk, hogy Tóth Erzsébetet többnyire vagy nagy végokok, vagy köznap tárgyak állítják meg; most azonban mintha egyre erősebben távolodnék például a köznapival polárisan együvé tartozó szemléletformától. Másképp válogatja, forgatja, szublimálja kifejezéseit? Nem igazán. Az, ami legfrissebb verseiben történik, nem egy értelmileg ripsz-ropsz levezethető költői eljárás, nem ennek nyomán fordul át a vers a tapasztalati határokon. A költő számára a metafizika nem akart alkotói aktus eredménye, hanem már az élményben adva van. „elég lenne valami friss levegő / ami hamvas / gyöngéd barackossá / varázsolná arcunkat [...] csak a korom, a füst van... / kínokból horgolt ráncok az arcon / fűrődjünk hát, amíg lehet / amíg nem kapcsolják ki a fűtést / a meleg vizet / és meghagyják a kádat is / erősen be van építve a falba / csak akkor vihetik, ha a házat is viszik” (*Illatok emlékében*). Nem rebben fel itt a szavak eresztékeiből némi karkai szorongás?

Meg kell értenünk e metafizikát. Tudniillik valahonnan, a teremtésből származtatott közös értékekre vonatkozik. Sőt: fura rebbelliót mér ki rájuk. Az élménylíra, a kollektív egység hangjától sem idegenkedő költészet mestere, akire legjobban végtére mégiscsak a szeretet igéje illik, s aki olyan romantikusan volt kifelé energikus, élményeivel immár egyre beljebb, a szellem zónáiba húzódik. Legmélyebb iróniája éppen az, hogy többnyire átfutó életpillanatokat feszít az élet legmagasabb határértékeiig.

Szabadság, szerelem – meglepő-e, ha e kettőtől idekint olykor úgy érezhetni, a kétség láncoltjai? De bent, mintegy szívbeli elismertetés által, mindkettő, külön-külön is, még mindig: kifogyhatatlan ősgazdagság.

